

Mellan vetenskaplig praktik och teoretisk retorik inom samtida feministisk teori

Mia Liinason, doktorand i genusvetenskap

Som forskare är feminister ofta medvetna om vikten av att inte själva reproducera de dimensioner av makt man har som syfte att undersöka och kritisera. Därför tenderar feministiska forskare att fördjupa sig i resonemang om tolkning och tolkningar och, inte minst, om forskarens eget sökande efter kunskap.

Det var tack vare bland annat Dorothy Smiths insikter under mitten av 70-talet som det inom genusvetenskapen idag så centrala kunskapsfältet *feministisk epistemologi* började expandera. Då poängterade Dorothy Smith och andra feministiska meningsfränder, som till exempel Sandra Harding, nödvändigheten av att forskare måste inse att det är våra dagliga erfarenheter som utgör grunden till vår kunskap. Detta innebar att forskaren måste vända den forskande blicken mot sig själv, för att undersöka sin egen position som forskare och sin egen påverkan på forskningsresultaten. Denna insikt, som med vissa förbehåll fortfarande idag måste betraktas som central för feministiska epistemologer, innebar att feministiska forskare ifrågasatte det objektivitetskrav som så länge varit norm för forskning av traditionellt, västerländskt snitt. De feministiska forskarna ansåg att forskning som inte redovisade omständigheterna kring till exempel valet av ämne, teori eller metod, byggde vidare på och spred fördomar.

Denna insikt om forskarens påverkan på forskningsprocessen kom att öppna för möjligheten att forskningsresultat kan vara relativa, att forskningsresultat kan vara, ja – till och med bör vara – partiska.

Feministiska epistemologers insikt om relativism och partiskhet, kom emellertid också att innebära en risk. Det visade sig att en alltför långtgående betoning av flerstämmiga perspektiv kunde resultera i splittring och oenighet, därför att var och en försvarade just sitt eget partiska perspektiv.

Därmed kom också frågan hur man ska kunna skilja en god partiskhet från en dålig att bli central inom feministisk teori.

Det är för att undvika den totala relativismen som feministiska epistemologer idag har börjat öppna sig för tanken på normer, trots att just normer länge har uppfattats som svårhanterliga på grund av deras tendens att frysa existerande skillnader och hejda flexibilitet. När nu forskare inom feministisk teori börjar öppna sig för tanken på normer sker det snarast i termer av en gemensam målsättning – en målsättning som skulle kunna formuleras som en normativ strävan.

Men hur ska kravet på lyhördhet för flerstämmiga perspektiv kunna förenas med ett normativt antagande? Eller med andra ord: hur kan det vara möjligt att överbrygga mellanrummet mellan de vetenskapliga vardagspraktikerna och den teoretiska retoriken? I ett försök att finna en modell som kan förena dessa båda till synes svårförenliga villkor kommer jag i denna artikel att diskutera hur man som forskare ska kunna ta tillvara de olika perspektiv som uppstår när individer, samhällen, kulturer och kunskapstraditioner interagerar med varandra.

Erfarenhet + kunskap = olika maktasymmetrier

Feministiska epistemologer menar alltså att både undersökningar av vetenskapliga praktiker och själva den vetenskapliga praktiken kräver en maktanalys och ett hänsynstagande till flerstämmiga perspektiv. Men när man studerar individer som har vuxit upp med interagerande mönster av förtryck, som fallet är med exempelvis handikappade kvinnor, eller svarta, fattiga kvinnor, går det inte att peka ut någon typ av erfarenhet som mer grundläggande än någon annan. Det är nödvändigt att kunna uppfatta såväl kvinnors som ”andra andras” perspektiv som centrala utan att placera dessa förtryckta positioner i någon inbördes hierarkisk ordning, utan att uppfatta någon som mer giltig än någon annan. Därför försöker också feministiska teoretiker ta hänsyn till *olika* maktasymmetrier.

I en sådan undersökning – där forskaren tar olika maktasymmetrier i beaktande – kommer frågor om förståelse, tolkning och tolkningar att placeras i centrum för undersökningen. Allt detta är problem som är svåra att lösa, kanske särskilt svåra för forskare som uppfattar det som centralt att till exempel kritisera maktstrukturer eller att ge röst åt marginaliserade gruppers erfarenheter och synpunkter. För att lyckas med detta behöver

forskaren bland annat vända blicken mot sin egen praktik och utveckla en förmåga till självreflexivitet.

Polyfona perspektiv och dess vardagspraktiker

När den undersökande blicken ska vändas mot forskaren själv och mot interaktioner mellan forskare och undersökningsobjekt ställs det höga krav på de forskarpraktiker han/hon använder. Men ett alltför snävt fokus på forskarens vardagspraktik riskerar att distansera den vetenskapliga aktiviteten från samhället i stort. För om forskaren enbart koncentrerar sig på de mikroprocesser som pågår i den vetenskapliga praktiken kan han eller hon exkludera större sociala mönster, som exempelvis etnicitet-, klass- och genusrelationer, från undersökningen. Det är också bland annat därför som många feministiska epistemologer lägger stor vikt vid att utvidga det kritiska tänkandet från att vara en beskrivning av vad som sker till att rymma en beskrivning som också upprättar normativa värden.

Utvecklandet av en norm, där frågor om hur makt, kunskap, politik, kulturer och individuella olikheter/flerstämmiga perspektiv interagerar och korsar varandra, bör emellertid inte uppfattas som en bas – snarare ska det uppfattas som ett mål att sträva mot. Normens berättelser om frigörelse kan öka medvetenheten hos individuella forskare. En medvetenhet om mångfald och flerstämmighet som förhoppningsvis också kan bli relevant i det vanliga livets föränderliga vardagspraktiker. Om vår strävan är att våga bryta gränser, snarare än att bevara olikheter, är också den rörlighet som ett sådant perspektiv ger upphov till viktig att ta fasta på.

Om kommunikation, praktiker och normer

Insikterna om betydelsen av flerstämmiga perspektiv placerar teorier om kulturer, språk, personlig identitet och gruppidentiteter i centrum för den feministiska epistemologin. Också i en allmän vetenskaplig praktik poängteras ju idag fördelarna med vetenskapliga dialoger, exempelvis i form av en betoning på tvärvetenskap och gränsöverskridande samarbeten – tag implementeringen av Bolognaprocessen som pågår för fullt på universitet runt om i landet, för att bara nämna ett aktuellt exempel.

Feministiska epistemologer anser att kunskap inte kan förstås utanför sin sociala kontext. Det är en uppfattning som ställer höga krav på överföring av information mellan forskare sinsemellan och mellan forskare och

det omgivande offentliga sammanhanget. För att det ska bli möjligt att överbrygga mellanrummet mellan vetenskapliga praktiker och teoretiska antaganden krävs det att den roll forskaren upprättar gentemot sig själv, sin forskning och det samhälle han eller hon ingår i placeras i fokus. Det behövs också en utveckling av begreppsliga redskap som kan hantera frågor om interaktion och kommunikation mellan individer, grupper, kunskapsproduktion och det omgivande sammanhanget.

Det finns ett antal politiska filosofer som har utarbetat värdefulla teorier om samhälle, individ och kommunikation. Däribland återfinns den politiska filosofen Hannah Arendt, som bland annat har skrivit mycket intressant om politiska samtal. Enligt henne är det fullt möjligt för individen att hålla multipla ståndpunkter i sinnet, att tänka utifrån många olika ståndpunkter. För att beskriva hur det sker använder hon metaforen ”go visiting” – att gå på besök.

Arendts tankar om individen i offentligheten har under senare år vidareutvecklats av den politiska filosofen Seyla Benhabib. Seyla Benhabib tar sin utgångspunkt i tanken på subjektet som kommunikativt, interaktivt och socialt och hon betonar de kontinuerliga samtalsprocesserna. Hennes tankar kring individen i ett kommunikativt sammanhang har lett till utvecklandet av en språkligt interaktiv modell, där hon uppfattar individen i en gemenskap med andra som lyssnar och som låter individen lyssna på andra. Berättelsen, narrativet, kan alltså uppfattas som en kärna hos Benhabib. Det är nämligen våra berättelser som kan ge oss möjlighet att reflektera kring våra och andras erfarenheter på ett sätt som gör oss medvetna om den andres annanhet: det är den andres berättelse som gör tidigare ouppmärksammade aspekter av hans eller hennes identitet konkreta för mig.

Benhabib poängterar att bilderna av oss själva och av den andre är beroende av varandra. Hon menar att ett olikhetsperspektiv i avsaknad av normer riskerar att cementera olikheter eller befästa hierarkiska modeller, vilket skulle kunna resultera i ett förstärkande av maktobalans och konflikter. Därför försvarar Benhabib möjligheten av att på en och samma gång erkänna flerstämmighet och existensen av universella normer. Även om Benhabibs modell dras med svårigheter om vem som formulerar normen och vem som ger erkännande, har hennes teorier mycket att tillföra i fråga om kommunikation och interaktion.

Feministiska epistemologer har alltså genomfört undersökningar av vetenskapliga praktiker sedan 70-talet. Hänsynstagandet till flerstämmiga perspektiv hos såväl forskarsubjektet som undersökningsobjektet har också resulterat i en avancerad teoretisk och begreppslik utveckling kring ”olikheter”. Att begreppet intersektionalitet, som betecknar alla de korsande mönster av förtryck som kan rymmas i en individs livshistoria, blev så omåttligt populärt när det introducerades i Sverige för ett par år sedan, avslöjar hur stor törsten verkligen var efter ett begrepp som kunde rymma dessa olikheter utan att för den skull placera dem i en inbördes hierarki.

Jag tänker mig kunskapsproduktionen som en historia, berättad av forskare, för en omvärld. Det är en fruktbar utgångspunkt för ett självreflexivt, ansvarstagande och kritiskt kunskapssökande, men sökandet efter en teoretisk modell som kan hantera vetenskap som en interaktiv och kommunikativ praktik är fortfarande en utmaning för forskare inom feministisk teori. För att utveckla redskap som kan ge oss en förmåga att väva in omvärldens olika perspektiv och ståndpunkter i denna berättelse måste vi koncentrera oss på att våga bryta gränser, att vilja förändring och att lyfta upp frågor om hur kulturer, makt och kunskap krockar, möts och interagerar med varandra.

